

S Z I N H Á Z.

A NEMZETI SZINHÁZ ÜNNEPÉN.

Augusztusban, a színházavatás napjának századik évfordulóján, kegyeletes házi ünneppel adóztak az emlékezetnek; évadnyitáskor díszelőadás vezette be a jubileumi játékrendet; most, a főidény küszöbén pedig egész közműveltségi életünk bevonásával üli meg a Nemzeti Színház a maga küzdelmekben és eredményekben egyaránt gazdag életének nevezetes örömnapját.

A szeretetnek, a szinte családias együttérzésnek és féltő gondnak melege, mely évszázados működését híven végigkísérte, fordul most is ez intézmény felé, melynek kultúrai nagy rendeltetése a magyarság köztudatában fennállása óta soha el nem homályosult.

Ötven esztendeje, amikor félszázad munkavégzése állt mögötte, a Vasárnapi Ujság ünnepi cikkének írója valóban a lényegre tapintott rá evvel a mondatával: «Másutt nem értenék meg, miként lehetne egy egyszerű komédiának egy nemzet kultúrájában ilyen szerepe».

Ez az egyszerű komédiához küldetését vállalt magára, s virágzása, tekintélye mindenkor attól függött, hogy küldetésének tudatát mily mértékben ápolta és szolgálta. A nyelv és nemzetiség védelme szólította életre, de ezt a hivatását bizonyára nagyon gyatrán vagy éppen nem tölthette volna be, ha művészet dolgában is nyomban működésének megindulásától fogva méltó, rátartós és becsvágyó igényeket nem szab önmaga elé. Az önkényuralom leg-sötétebb és legszörnyűbb időszakában, amikor a színházat legtöbben valóban csak a magyar nyelv mentsvárának és a magyar érzés és hit ébrentartójának szánták, nagy színbírálóink, Gyulai Pál és Salamon Ferenc, meg nem szűntek a színházvezetés állandó éberségét és lankadatlan erőfeszítését művészi vonatkozásban is keményen számonkérni.

Nem gondolom, hogy egy teljes évszázad lezárultával a színháznak akár nyelvtisztasági és nyelvnevesítő, akár pedig a magyar lélek megerősítésére irányuló igyekezete idejétmúlta vagy célját veszítette volna; ha a zsarnokság alatt nyögő magyar oltalmat várt tőle legféltettebb kincsei részére: a «boldog birtoklók» könnyelműségében és nemtörődömségében még mindig elég a veszedelem, ami ellen szakadatlanul résen kell állnunk, ha keservesen megszerzett javainkat kockára tenni nem akarjuk. De hazafias céljainak teljesítésén túl a Nemzeti Színháznak a maga nemzetnevelő szerepét kényes és emelkedett művészi ízlés szolgálatával is be kell töltenie. Ha közönségét e részben elhanyagolja vagy aláüllyesztí, a tulajdon alapjait ingatja meg, önként válva megalázó és reménytelen vetélytársi szerepet a közönségkegy üzleti lehetőségeit hasznosító magánszínházakkal.

Ez az a pont, amelyre nézve a becsületes és meg nem alkuvó bírálat fel-fogásának ötven, száz vagy százötven évnyi fordulónál rendületlenül ugyanannak kell maradnia.

Bölcsebbet, időszerűbbet valóban nem mondhatnék ma sem annál, amit

kerek nyolevan esztendővel ezelőtt mindnyájunk mestere és eszményképe, Gyulai Pál, márványbavésésre méltón így fogalmazott meg: «Most sok van a hátunk megett; kimerültség és csalódás nyomják a kedélyt. Kétkedni tanultunk és hidegebbek vagyunk. Mélán tekintünk a multba s mintha félnénk a jövőtől, meg-megrendül önbizalmunk. Érezzük, hogy az időben sok a bomlasztó, s kevés az alakító erő. Azonban mindez nem fásultság, se tehetetlenség. Eltűnt előlünk sok bolygófény, melyeket csillagoknak hittünk, de sarkcsillagunk a homályon is átrezeg hozzánk. Szívünk nem égett ki, s ha mélyen sebzett is, van erőnk önismeretre törekedve tájékozni magunkat s igyekezvén megtartani, amink volt, a további fejlődhetés útját egyengetni».

A peleskei nótárius.

Gaal József bohózatának felújítása a Nemzeti Színházban.

Igen jó gondolat volt a jubileumi évad beköszöntőjéül ezt a kilencvenkilenc éves darabot előrebocsátani, a színház első eredeti nagy újdonság-sikerét, mely csak ezen a színpadon is megért másfélszáz előadást, egyebütt pedig ennek sokszorosát. Ügyét már Vörösmarty nagyon szíven viselte, remekműnek nem tartotta, de érezte, hogy üdvös, egészséges irányban mutat ösvényt, Még a darab szerkezetébe is jótékonyan beleavatkozott, a tündéries keret az ő tanácsára nyert szervesebb összefüggést a Gvadányiból merített történettel, melynek drámaisításában Gaal eljutott mintájának tizes hazafiságán túl a valódi magyar jellemrajzig. A pusztai élet képe fogad itt minket abból az időből, amikor Petőfi még csak tizenötéves volt, s a régi Pesté, azokból a napokból, amikor az egy esztendeje működő állandó magyar színház keresgélte a maga hangját és rendeltetését. A színház is szerep-hez jut a darabban, benne élénk kerül *Othello* végjelenete, akkor, amikor a tragédia ezen a színpadon még meg sem fordult, s Lendvayné csak percekre jelenhetett meg Desdemona jelmezében, mit később annyiszor magára öltött.

Első közönsége mohón élvezte, hogy az egészből magyar lélek szól hozzá, a népdalok új varázsával nem

bírt betelni, a juhásznóta — «Hortobágyi pusztán fúj a szél» — mindgyárt leverte a színpadon addig annyira kelendő, jobbára német dallamú éneketéteket, s a jó színpadi érzékű Szigligeti itt eszmélhetett rá először: honnan «fúj a szél»... A színészek pedig egyszerűen rátaláltak legsajátabb, legmagyarabb hangjukra.

Galamb Sándor most elég gyökeresen átdolgozta a szöveget. Bizvást megtehetette, maga Gaal is javítgatta, 1861-ben szinte újjáírta. Mai színpadi érzékünknek Galamb főleg élenkítéssel, fordulatosabbá tétellel tett engedményt, azonfelül az előzményektől meglehetősen elszabaduló befejező szakaszt készítette elő jobban néhány ügyes, stílusos mozzanat beiktatásával a fővárosi rész elején. Munkája sehohsem bontja meg sem a cselekvénybeli, sem a hangulati egységet. Vitéz Zsombory József színpadképei is kedvesek, s régi emlékeket idéző, *kulisszás* megoldásukkal különösen vonzóak.

A játékba a rendező némi perszifláló árnyalatot vitt bele, de csak módjával, mintegy kezdő színésztünk hangnemének felidézésére. Az együttes ezt a szándékot kitűnően, izléssel és tapintattal szolgálta. Belőle egy egész fejfel kimagaslik a Kiss Ferenc emlékszámába menő nótáriusa. Minden torzítás nélküli meleg humora, a legrikítóbb helyzetekben is megőrzött «magisztratuális» méltósága, az egész lényéből áradó joviáliság és izesség nemcsak az előadásnak

nagy értéke, hanem az ünnepi fordulón annak is örvendetes bizony-sága, hogy a Megyeri-féle örökség nagy és nekünk oly drága hagyománya ezeken a deszkákon — hála a Gondviselésnek — máig elevenen megőrződött s rendre újabb meg újabb hivatott folytatójára lel. Lehotay Baczúr Gazsiját egy kissé még darabosabbnak kívántuk volna. Gózon serfőzője karikatúrájának igen jó, de valamivel melegebb humor órá is ráférne. Olthy Magda és Uray ket-tőse friss, kedves, fürge és őszintén játékoskedvű. Az együttes két no-veciája: Lukács Margit és Szelezcky Zita nem egészen kielégítő, amaz híján van a bohózati helyzetek elle-nére is itt határozottan megkíván-tató súlynak és tekintélynek, emeb-ből az önkéntelen, benső lendület hiányzik: szerelmes süldőlánykát *játszik*, de nem érezni, hogy való-ban az.

A jeles rendező az ünnepi alka-lomra utójátékot is írt a darabhoz, afféle irodalmi csemegét, aminőnek Molière *Nők iskolájának bírálat*a a halhatatlan mintaképe. Felvonul-tatja az egész egykorú irodalmi vilá-got s kezdő színészetünk egész csillag-táborát, mindazokat, akik a *Peleskei nótárius* bemutatóelőadásának részei voltak. Összezsapnak a vélemé-nyek, célzások esnek mult és jövő felé, s minden szóból a magyar lélek-ben és tehetségben való izzó hit csap felénk. Mindez szép és lelkes fordula-tokban kerül elénk, de a nagy tájé-kozottságú és gyöngéd ízlésű szerző sem lesz egészen úrrá az ilyen iroda-lomtörténeti megjelenítésekből múl-hatatlanul adódó nehézségeken: a szereplők egy kissé 'felmondják' ön-magukat, a maszkok pedig — kivált ily nagy számban — valami panopti-kumszerűséget varázsolnak a szín-padra. Kiss Ferenc azonban Megyeri szerepében alkalmat lelt rá, hogy néhányperces izelítőt adhasson Shy-

lock-elgondolásából. Maszk nélkül, pusztán egyéni sugallatosságból me-ritve, olyan megkapó érzelmi légkört teremtett maga körül, hogy ennyi is méltán fölébreszthette bennünk a kí-váncsiságot és kívánczóságot az — egész után.

Medici Katalin.

Rino Alessi történelmi színműve a Nemzeti Színházban.

Nem igazi dráma, csakugyan: «tör-ténelmi színmű», ha ezen többet nem értünk, mint a történelem dramati-zálását. Becsületes színpadi munka, gondosan megírt párbeszédekben, sza-bályszerű felszolgálásban, melyből még a kötelező balletbetét sem hiány-zik. Érdekessége is van, már amilyen értelemben a történelemnek ádáz és véres fordulatai önmagukban is érde-kesek. De a lelkek mélyén lezajló, igazi drámából keveset kapunk. A francia trón nagytervű olasz asszo-nya szövi előttünk a borzalmas gobe-lint (maga említi, hogy családjában az uralkodás főfeltételének a *szövés* mesterségének tökéletes elsajátítását tekintették), s a dráma végéig el is készül a véres panneau: a Bertalan-éjszakai itéletnapja. S mindezek elle-nére csak azt érezzük, hogy a szerep-lőknek legfeljebb hatalmi esélyei mó-dosulnak: emberi és drámai valójuk alig színeződik, mindvégig fogalmak megtestesítői maradnak, hóhérok és áldozatok egyaránt. Péterfy szava cseng a fülünkbe: «E tekintetben igazán vészes dolog Shakespearét utá-nozni; nemcsak oly hatalmas drá-mát írni, hanem gyilkolni sem tudunk már oly jól, mint ő».

A színészeknek ilyen drámákban nehéz a feladatuk, valódibb jellem-rajzra a szerzőtől alkalmat nem nyer-vén, egy kicsit rájuk hárul, hogy fel-lépésükbe, arcjátékukba csempésszék bele mindazt, amivel a rájuk bízott alakokat — ha már igazi drámai

élethez nem is — legalább színpadi plasztikához segítsék. Az együttes ezúttal egészen sikerrel vállalta és oldotta meg ezt a feladatot. Mátrai Erzsi hihetetlenül bőszavú, de alapjában eléggé egyszínű szerepébe bele-vitt annyi árnyalatot, amennyit csak az alak megbír, különösen a sakk-játékos-szenvedély vakmerő kocká-zatvállalásában kereste meg helyes érzékkel a jellemrajz kulcsát. De a hamar forró és vészhozóan csomósodó Medici-vér alapjában idegen az ő művészegyéniségétől. Az első felvo-násban, a spanyol követtel való el-szánt szembeszállás jelenetében volt alakításában legtöbbször a nagyság igé-zetéből. Viszont gyönyörű, mintá-szerűen tiszta szóejtését most is na-gyon ki kell emelni, ez valóban nem-zeti színházi, a szó legszebb értelmé-ben. A fiatal Várkonyi Zoltán rokon-szenves mértéktartással rajzolta meg az esendő kis király tétova lobogású jellemét. Már Ungváry piperkőc An-jou hercege egy kissé színészileg is «tükör előtt» készült: túlságosan ki-rakat számára. Szörényi Éva igyeke-zett Valois Margitjában az «anya vére» vonásokat is megéreztetni, de ezt az alakot az író nagyon mostohán bocsátja a színpadra, inkább csak olyan hotlatóknak. Gál baljós olasz csillagfejtője előkelő színészi alkotás, Táray higgadt fanatizmusú, férfias Coligny marsallja pedig maga a meg-tesztelt hugenotta-eszménykép.

Abonyi Tivadar játékmesteri gon-dosságát, Varga Mátyás jó stílus-érzékű díszleteit dicséret illeti, de a Millos Aurél táncjelenete ezúttal va-lamelyest vontatott és fantáziátlan.

Victoria Regina.

Laurence Housman színjátéka a Vig-színházban.

Mi keresnivalója lehet drámai kri-tikusnak ilyen történelmi ismétlő-tanfolyamon, hol hatvan esztendő

vonultatnak el szeme előtt, főleg díszletekkel és jelmezekkel érzékel-tetve a «korok lelkét» s rövid dialógu-sokra bízva egy trónon — még pedig a világ leghatalmasabb trónusán — eltöltött élet magánjellegű mozzana-tainak felidézését? Anglia «victoriá-nus» korának jelentősége és jellege-zetessége éppen drámaiatlanságában rejlik, a bölcs összhang és egysúly hatalmas s ily huzamosan igen ritkán érvényesülő erejében. S a nagy ural-kodónő józanul romantikus szerelme és családi élete is inkább a polgári biztosság és nyugalom talaja, sem-mint szenvedélyeké és drámai for-dulatoké. De a szerző megelégszik azzal, hogy gondos munkájú, néhol finom rajzú s mindig ízléses színezésű Leporello-képeskönyvet tereget ki elének, számítva a «régii jó idők», az uralkodók magánélete s általában «a történelem árnyékában» lezajló meghitt részletek iránt mindig éber tömegérdeklődésre; ugyanarra, amire a filmművészet is vállalkozásai-nak jelentékeny részét építi.

Ismerjük el az író rokonszenves hangját, tisztelettudó magatartását, érzelmes lelkületét, s tegyük le a bírálókat minden olyan eszközéről, melyeket drámák boncolgatására szoktunk élesíteni.

Az előadókön se követeljük drá-mai feladatok megoldását. A fősze-replők — a királynő s Albert, a Prince Consort — a színpadi meg-öregedés bravúralkalmaihoz jutnak s Bulla Elma meg Páger a fokozatos áthasonulásnak, másrészt a válto-zatokon át a vérmérséklet és kedély egységének valóban szép és gondos színészi ábrázolásával örvendeztet-nek meg. Mindkettejük munkája az értelem és ítélet erejének is derekasan megállt próbája. Bulla Elma alkotá-sát talán éppen a tudatosságnak né-hol túlságosan is megérezhető irányító szerepe fosztja meg a közvetlenség varázsától. Itt némi veszedelem ki-

sértget a — modorosság felé, melyről egyik jeles színészeti írónk nagyon jól állapította meg, hogy «nem egyéb, mint az elhanyagolt tehetség mankója». E nagytehetségű művésznőt benső feszültségű, drámai feladatokra kell fogni, hogy képességeit valóban kibányáshassa.

E két szerep mellett a többi mind epizód. A Vígszínház előadása — Hegedüs Tibor pompás rendezésében — kitűnő erőket állít az átfutó jelenetek szolgálatába. Ajtay, Dénes György, Ladomerszky Margit, Beregi, Bihari különösen is magukra vonják a figyelmet, csupa aprószeres remekléssel. Ezek a kövecskék mind többet érnek, mint maga a mozaikkép, amit a szerző kirak belőlük.

Delila.

Molnár Ferenc vígjátéka a Pesti Színházban.

Sokszor felrótta a kritika Molnárnak, hogy körmönfont ötletre épít, komolyabb mondanivalót is a *trükk* teherbírására bízta. Ezúttal szinte dacosan lemondott minden effélééről, most mintha semmi áldozatot nem akarna hozni a világsikernek, szinte tüntet az eszköztelenséggel és igénytelenséggel. Mindamellett éppen nem érezzük lehetetlennek, hogy így is meglegli útját a közönség kegyéhez, a magunkéhoz csakúgy, mint a külföldéhez. Mert szeretettel, igazi írói együttérzéssel figyel két emberi szív dobbanására, amelyek közül az egyik (természetesen a férfié) tétova «arythmiá»-ba téved egy kései érzéki felángerlésben, a másik (épolj természetesen az asszonyé) ugyanakkor szinte az anyai ösztön alvajáró biztosságával vívja ki mindkettejük nyugalmát, a megbolygatott világrend helyrehozását.

Egyszerű embereket léptet fel, egyszerű indulatokkal, átlátszó fifi-

kával. Már az előkészítő mozzanatokkal is nemcsak a fejleményeket készíti elő, hanem a közönséget is a szinte óraműpontossággal bekövetkező fejleményekre. Nem is izgathat itt senkit, hogy hova fogunk elérkezni, csak az, hogy hogyan. Ezért lett az egészről igazi kamarajáték, hol a közreműködőknek a hangszín finomságán és tisztaságán kívül egyébel nem lehet hatniok. Molnár eredendő élcelő szenvedélye szinte teljesen az epizódba húzódik vissza, a fődolgokban csak igen ritkán kísért fel, ilyenkor egy-egy pillanatra kelletlenül meg is bontja az összhangot, figyelmeztetve az ősi igazságra: az üres élc a vígjátéknak épügy megölő betűje, mint az üres pátosz a tragédiának. De a kedves, meglelelkű vígjáték egésze most szerencsére nem is ebből táplálkodik, hanem jobbára a humor zavartalan tisztaságú forrásából.

Ebből a kitűnő előadás is. A Vígszínház művészei az együttes munka remekét szolgáltatják; s a közös igyekezet — mint mindig — csak annál jobban emeli az egyes teljesítmények hatását. Darvas Lili finom, okos, tartózkodó játéka a kamarastilus valódi eszményképe. Bársonyos hangjának cirógató árnyaltosságával valóban suggestóan áll helyt a szelídség leigázó erejének meggyőző voltáért. Somlay megható gyámoltalansággal legénykedik, az oroszlánbőr alól lépten-nyomon elővillantva Gyalu asztalos szepegő ábrázatát. Muráti Lili egy-egy pillanatra még kívül kerül a szerepén, melyhez pedig pompás színei, friss és egyéni hangjai vannak. Báthly először nyert alkalmat meglepő jellemzőképességének megmutatására, Mály Gerő pedig annak a meggyőződésünknek táplálására, hogy színpadunknak ma ő egyik legkülönb humoristája. Tarnay Ernő rendezése finomérzékű, hibátlan munka.

A 101 éves asszony.

Mazo de la Roche színműve a Magyar Színházban.

Nadányi Zoltán *Piripócsi képei* közül az egyik egy vidéki öreg nénikéről szól, ki újra meg újra végiglátogatja atyafiságát s azután hazatérve, aszerint, hogy hol milyen kedvesek voltak hozzá: változtat végrendeletén. A kanadai író nő majdnem ugyanerről írt regényt, nála egy női Mathuzsálem szerepel, egy százegy esztendő nagymama, kinek valamennyi leszármazója egy kicsit önmagának szánja a várható, igen tekintélyes örökséget. Ennek a hosszú emberéletnek végső szakát beszéli el a regény, apróra megismertetve a kanadai Piripócscon élő család viszonyait, s ugyanezt kapjuk meg a színházban is, aprólékos környezetrajzot, néhol finom lélektani árnyalással, de tökéletes híjával bármiféle drámaibb fordulathoz. Végül a józan család egyetlen nyugtalan lelkű, művésztörő sarja, a rokonszenves kamaszfiú lesz általános örökössé, ami megint csak a családtagokra nézve meglepetés, ránk egyáltalán nem, hiszen mi tanui vagyunk, hogy nagy-

mama és unoka az egész család háta mögött hogyan cimboráskodik egymással már akkor, amikor a többiek a tehetséges süvölvényt afféle «családunk szégyenének» hajlandók tekinteni.

Ennyi az egész regénykivonat, — mert drámának igazán bajos mondani. Színpadon is a nagymama alakja kerül a középpontba, parádés szerep lesz belőle, Hevesi Sándor — a mű kitűnő fordítója — nyilván szintén Vaszary Piroskára gondolt, amikor a darab útját a színpad felé egyengette. Ez az alakítás valóban a kísértetieségig hiteles is, remek tanulmány, csak drámai fejlődés, érlelődés nincs benne, amint különben ez hiányzik az egész színműből. Finom részletmunkával gyönyörködtetnek a többiek is, főleg Törzs, Kabos, Földényi és Péchy Blanka. Az egyetlen Frednek — az elnyomott művész-tehetségnek — alakjában van némi belső mozgalmasság és lendület, s ezt a fiatal Haller László gróf valóban megnyerően és biztatóan érzékelteti. Bródy Pál rendezése igen helyesen a légkör megteremtésére törekszik, az elérhető legszebb eredménnyel.

Rédey Tivadar.